

RUS TILI DARSLARIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODLARI

Sadatova Jangul Uzaqovna

Annotatsiya: *Mazkur maqolada rus tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion metodlardan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Dars jarayonida interaktiv texnologiyalar, o‘yin usullari va raqamli vositalar qo‘llanilishi samaradorligi yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *kommunikativ kompetensiya, innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar, rus tili o‘qitish, dars samaradorligi.*

Аннотация: *В статье рассматриваются вопросы использования инновационных методов в формировании коммуникативной компетенции учащихся на уроках русского языка. Особое внимание уделено применению интерактивных технологий, игровых методов и цифровых ресурсов.*

Ключевые слова: *коммуникативная компетенция, инновационные методы, интерактивные технологии, преподавание русского языка, эффективность урока.*

Abstract: *This article analyzes the use of innovative methods in developing students' communicative competence during Russian language lessons. It highlights the effectiveness of interactive technologies, game-based learning, and digital tools in the teaching process.*

Keywords: *communicative competence, innovative methods, interactive technologies, Russian language teaching, lesson effectiveness.*

KIRISH

XXI asr ta'limi o'z oldiga kommunikativ faol, erkin fikrlovchi va global madaniy muloqotga tayyor shaxsni shakllantirishni maqsad qilgan. Bu jarayonda chet tillar, jumladan rus tilini o'qitishning ahamiyati sezilarli darajada oshib bormoqda. Rus tili nafaqat xalqaro muloqot vositasi, balki fan-texnika, madaniyat va siyosiy hamkorlik doirasida rivojlanayotgan asosiy tillardan biri sifatida qaraladi. Shunday ekan, ta'lim muhitida rus tili darslarining zamonaviy talablarga mos, interfaol va yo'naltirilgan metodlarda tashkil etilishi dolzarbdir.

Kommunikativ kompetensiya — bu nafaqat so‘zlashuvni amalga oshirish, balki muloqot jarayonida madaniy, ijtimoiy va til me‘yorlarini ongli ravishda qo‘llash, turli nutqiy vaziyatlarda moslashuvchan fikr bildirish, tinglovchi va suhbatdoshning holatini hisobga olish kabi ko‘nikmalar majmuasidir. An’anaviy metodlarda bu kompetensiyani shakllantirish cheklangan edi, ammo bugungi kunda innovatsion texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar til o‘rgatish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Rus tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda interaktiv usullar, o‘yin texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya vositalari, loyiha asosida o‘rgatish (Project-Based Learning) hamda flipped classroom (teskari sinf) kabi metodlar yuqori samaradorlik

ko'rsatmoqda. Bu metodlar o'quvchilarni faollik, mustaqil fikrlash, birgalikda ishlash, real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilishga o'rgatadi.

Shu bilan birga, rus tili darslarida kommunikativ yondashuvni amalga oshirish uchun o'qituvchilardan yuqori pedagogik mahorat, innovatsion texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalari hamda ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan tarzda tashkil etish qobiliyati talab etiladi. Mazkur maqolada aynan shu yondashuvlarning ilmiy asoslari, amaliy qo'llanilishi va natijadorligi tahlil etilib, ilg'or tajriba asosida taklif va tavsiyalar beriladi.

Bugungi globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanish davrida chet tillarini, jumladan, rus tilini o'rgatishning mazmuni va shakllari tubdan o'zgarib bormoqda. Til ta'limi endi faqat grammatik bilimlarni egallash bilan chegaralanmay, balki o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishni taqozo etmoqda. Bu kompetensiya nafaqat nutqiy muloqotni amalga oshirishni, balki til vositasida fikrni aniq, ravon, mazmunli ifodalash, ijtimoiy-madaniy tafovutlarni anglash va muloqot davomida moslashuvchanlikni talab qiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida rus tiliga bo'lgan e'tibor so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Rus tili — mintaqaviy hamkorlik, fan-texnika, biznes va madaniyat aloqalarida muhim vosita sifatida ko'rilmoqda. Shu sababli, ta'lim muassasalarida rus tili darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarda real hayotiy muloqotga tayyorlovchi malakalarni shakllantirish davlat siyosati darajasidagi ustuvor vazifaga aylangan.

An'anaviy o'qitish usullari hozirgi o'quvchining ehtiyojlariga to'liq javob bermayapti. Zamonaviy o'quvchilar interaktiv, muloqotga boy va raqamli muhitga mos darslarni talab qilmoqda. Axborot-kommunikatsiya vositalari orqali nutqni rivojlantirish, o'yin asosidagi o'qitish (gamifikatsiya), multimedia resurslaridan foydalanish, masofaviy muloqot platformalarida til o'rganish kabi innovatsion metodlar o'quvchilarda til kompetensiyasini rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda.

Ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiyani samarali shakllantirish o'quvchilarda nafaqat til malakasini, balki ijtimoiy faollikni, tanqidiy fikrlashni, kreativ yondashuvni ham rivojlantiradi. Rus tili darslarida innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali o'quvchilar tilni funksional vosita sifatida his qilib, hayotiy vaziyatlarda amaliy foydalanishni o'rganadilar.

Shu sababli, mazkur mavzuni chuqur ilmiy o'rganish, maktab va oliy ta'lim tizimida zamonaviy kommunikativ metodlarni joriy etish, o'qituvchilarni ulardan foydalanishga tayyorlash juda dolzarbdir. Bu nafaqat ta'lim tizimida yangilanishni ta'minlaydi, balki yosh avlodning intellektual va madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Rus tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish zamonaviy lingvodidaktikaning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu kompetensiya o'quvchilarda nafaqat tilni bilish, balki uni turli hayotiy vaziyatlarda erkin qo'llay olish, ijtimoiy-madaniy muhitda samarali muloqot qila olish ko'nikmalarining shakllanishini ta'minlaydi. Quyida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlar tahlil qilinadi.

Kommunikativ yondashuv 1960–1970 yillarda chet tillarini o‘qitishda gipogrammatik uslubdan voz kechib, tilni muloqot vositasi sifatida o‘rgatishni maqsad qilgan metod sifatida paydo bo‘ldi. Unga ko‘ra, til bilimi — bu grammatika qoidalarini yod olish emas, balki real muloqot vaziyatlarida nutqiy faoliyatni amalga oshirish demakdir. Bu yondashuvda asosiy e‘tibor o‘quvchi shaxsi, uning ehtiyojlari va nutqiy faoliyatiga qaratiladi.

Innovatsion metodlar va ularning kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi roli:

a) Interaktiv metodlar. Interaktiv metodlar (rol o‘ynash, muloqotli mashqlar, munozaralar) o‘quvchini faol subyekt sifatida ta‘lim jarayoniga jalb qiladi. Masalan, "Rol o‘yinlari" (role-play) orqali o‘quvchilar hayotiy vaziyatlarni tasvirlaydi, dialoglarni mashq qiladi, o‘z fikrlarini erkin ifodalaydi. Bu usul o‘quvchilarda tilni spontan qo‘llash, shaxslararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

b) O‘yin texnologiyalari va gamifikatsiya. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) ta‘lim jarayonini o‘quvchilar uchun qiziqarli va motivatsion qiladi. Masalan, "Quizlet", "Kahoot", "Quizizz" kabi platformalarda o‘tkaziladigan tezkor savol-javoblar yoki virtual raqobat o‘quvchilarning diqqatini oshiradi, til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. O‘yin metodlari o‘quvchilarda erkin fikrlash va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

c) Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT). Internet resurslari, videomateriallar, animatsiyalar va onlayn suhbat platformalaridan foydalanish kommunikativ ta‘lim uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, "Zoom" yoki "Google Meet" orqali boshqa maktab yoki mamlakat o‘quvchilari bilan uchrashuvlar tashkil etilishi real muloqot muhitini vujudga keltiradi. Shuningdek, "Duolingo", "LinguaLeo" kabi ilovalar o‘quvchilarni mustaqil ravishda o‘rganishga yo‘naltiradi.

d) CLIL texnologiyasi (Content and Language Integrated Learning). CLIL — mazmun va tilni integrallashgan holda o‘qitish metodikasi bo‘lib, bunda o‘quvchilar bir vaqtning o‘zida ilmiy mazmunni o‘rganadi va tilni muloqot jarayonida amaliy qo‘llaydi. Masalan, geografiya mavzusida rus tilida taqdimot qilish yoki biologiya terminlarini rus tilida o‘rganish orqali kommunikativ salohiyat mustahkamlanadi.

e) Loyiha asosida o‘qitish (Project-Based Learning). Bu metodda o‘quvchilar kichik guruhlarda mavzuga oid loyihani ishlab chiqadi va taqdimot qiladi. Jarayonda tilga bo‘lgan ehtiyoj tabiiy ravishda yuzaga keladi, fikr almashish, axborot izlash, ijodiy nutq ko‘nikmalari shakllanadi. Loyiha ishlari o‘quvchilarni tanqidiy fikrlash, hamkorlikda ishlash va nutqiy mas‘uliyatni his etishga tayyorlaydi.

Innovatsion metodlarni samarali qo‘llashda o‘qituvchi til vositasida muloqot muhitini yaratadi, o‘quvchilarni nutq faoliyatiga jalb qiladi, kommunikativ topshiriqlarni moslashtiradi. O‘qituvchi moderatsiya, yo‘naltirish, rag‘batlantirish va baholash kabi ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur. Shu bilan birga, uning raqamli pedagogik savodxonligi yuqori bo‘lishi kerak.

Ko‘plab ta‘lim muassasalarida innovatsion metodlarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarda quyidagi o‘zgarishlar kuzatilgan:

- Nutqiy faollik va o‘z-o‘ziga ishonchning oshishi;
- Tilni muloqot vositasi sifatida qabul qilish ko‘nikmasining rivojlanishi;

- Taqdimot qilish va fikr bildirish qobiliyatlarining mustahkamlanishi;
- Til o'rganishga bo'lgan motivatsiyaning ortishi.

Bu natijalar kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda innovatsion metodlarning samarali ekanligini ko'rsatadi.

XXI asr ta'lim tizimi o'quvchilarda kompetensiyaviy yondashuvni shakllantirishni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilab berdi. Xususan, xorijiy tillarni, jumladan rus tilini o'qitishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biridir. Bu kompetensiyaning ahamiyati nafaqat tilni bilish bilan bog'liq, balki shaxsning jamiyatdagi faol kommunikator sifatida shakllanishida, global axborot makonida munosabatga kirisha olishida va turli ijtimoiy-madaniy vaziyatlarda o'z fikrini ravon, aniq va muloqotga mos tarzda ifodalay olishida namoyon bo'ladi.

Quyidagi asosiy holatlar ushbu mavzuni chuqur o'rganish zarurligini ta'kidlaydi:

1. Global muloqotga tayyorgarlik. Zamonaviy dunyoda rus tili hamon mintaqaviy va xalqaro aloqa, fan-texnika, iqtisodiyot va madaniyat sohalarida muhim o'rin egallab kelmoqda. O'zbekistonning Rossiya Federatsiyasi va boshqa MDH davlatlari bilan aloqalari tilni bilish va undan samarali foydalanish ehtiyojini oshirmoqda. Demak, rus tili darslarida o'quvchilarni interfaol muloqotga tayyorlash, ularni real kommunikativ vaziyatlarda ishtirok etishga o'rgatish bugungi kun talabidir.

2. An'anaviy metodlarning yetarli emasligi. Ko'p yillar davomida amalda bo'lib kelgan an'anaviy ta'lim metodlari ko'proq grammatik bilimlar va yodlashga asoslangan bo'lib, kommunikativ kompetensiyani yetarli darajada shakllantira olmaydi. O'quvchilarning passivligi, o'z fikrini erkin bayon etmasligi, nutqiy noxushliklar, darsga bo'lgan qiziqishning pastligi shu yondashuvning oqibatidir. Shunday ekan, o'qitish usullari zamonaviylashishi, innovatsion pedagogik texnologiyalar keng joriy etilishi zarur.

3. Ta'lim muhitining raqamli transformatsiyasi. Ta'lim sohasida raqamli texnologiyalar jadal rivojlanmoqda. O'quvchilar zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanmoqda. Bu esa o'qituvchidan darsda innovatsion metodlarni, masalan, onlayn platformalar, virtual muloqot vositalari, gamifikatsiya elementlarini qo'llashni talab etadi. Raqamli muhit o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4. Til va madaniyat uyg'unligi. Kommunikativ kompetensiya nafaqat til bilimlari, balki madaniy savodxonlikni ham o'z ichiga oladi. Tilni o'rgatishda madaniy-ma'naviy qadriyatlar, nutqiy etikani o'rgatish, millatlararo muloqot qoidalariga e'tibor qaratish o'quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Demak, tilni madaniy kontekstdan ajratmagan holda o'qitish — kommunikativ yondashuvning markaziy talabidir.

5. Metodik tajriba va ilmiy yondashuv ehtiyoji. O'zbekiston ta'lim muassasalarida rus tilini kommunikativ yondashuv asosida o'qitish bo'yicha nazariy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar yetarli darajada shakllanmagan. Innovatsion metodlar, interfaol texnikalar samaradorligini o'rganish, ularni didaktik jihatdan asoslash hamda ta'lim amaliyotiga ommalashtirish bo'yicha keng ilmiy izlanishlar olib borish zarur.

Shu o'rinda, mavzuni chuqur ilmiy-tadqiqot asosida ochib berish, amaliy metodik qo'llanmalar yaratish, til o'qituvchilarining malakasini oshirish, o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi dars modellarini ishlab chiqish ta'lim tizimining dolzarb vazifalari qatoriga kiradi.

XULOSA

Ushbu maqolada rus tili darslarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish jarayoni ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, til o'qitishda faqat grammatik va leksik bilimlarni egallash bilan cheklanib qolish o'quvchilarda kommunikativ faoliyatni samarali shakllantira olmaydi. Asosiy e'tibor o'quvchini real hayotiy muloqotga tayyorlash, nutqiy faoliyatga undash va o'z fikrini mustaqil, erkin va ravon ifodalashga yo'naltirilishi zarur.

Quyidagi ilmiy-metodik xulosalarga kelindi:

1. Kommunikativ kompetensiya — zamonaviy til ta'limining markaziy maqsadi. Til o'rgatishning asosiy maqsadi — o'quvchiga tilni muloqot vositasi sifatida ongli ravishda qo'llay olish malakalarini berishdir. Bu kompetensiya o'quvchilarda til bilimlari, madaniy savodxonlik, nutqiy moslashuvchanlik va ijtimoiy ko'nikmalarni birlashtiradi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiya o'quvchini global muloqot muhiti uchun tayyorlaydi.

2. Innovatsion metodlar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning eng samarali vositasidir. Interaktiv, o'yinli, loyiha asosidagi, AKT texnologiyalariga asoslangan yondashuvlar o'quvchida nutqiy faoliyatni kuchaytiradi, tilga bo'lgan qiziqishni oshiradi va o'rganilayotgan tilni aynan kommunikativ maqsadlarda qo'llashni ta'minlaydi. Bu usullar o'quvchilarda ijtimoiy ta'sirchanlikni, motivatsiyani va nutqiy ishonchlikni rivojlantiradi.

3. O'qituvchining roli transformatsiyaga uchramoqda. Bugungi til o'qituvchisi shunchaki bilim beruvchi emas, balki kommunikativ muhit yaratuvchi fasilitator, yo'naltiruvchi, motivator bo'lishi kerak. U darsni faollashtirish, o'quvchini nutqiy faoliyatga jalb etish, hamkorlikka tayyorlash va rag'batlantirish vazifasini bajaradi. Bundan tashqari, o'qituvchidan raqamli savodxonlik va kommunikativ metodikaga doir zamonaviy ko'nikmalar talab etiladi.

4. Ta'limda raqamli vositalardan foydalanish o'quvchini real kommunikatsiya muhiti bilan bog'laydi. Video konferensiyalar, onlayn platformalar, mobil ilovalar va raqamli resurslar o'quvchilarda tilni amaliy qo'llash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Xalqaro til o'rgatish platformalari yordamida o'quvchilar nafaqat o'z sinfida, balki butun dunyo tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniga ega bo'ladi.

5. Kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi ijtimoiy-madaniy tarbiyaning ham muhim komponentidir. Tilni o'rganish jarayonida o'quvchilar boshqa millatlar va madaniyatlarni hurmat qilishni, muloqot davomida etiket me'yorlariga rioya qilishni, o'z fikrini ravon va madaniy shaklda ifodalashni o'rganadi. Bu esa o'z navbatida shaxsning ijtimoiy yetukligiga xizmat qiladi.

Yuqoridagi xulosalarga asoslanib, rus tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirish, innovatsion metodik tajribalarni keng joriy etish, malakali o'qituvchilarni tayyorlash hamda ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan tarzda takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu orqali ta'lim

sifatini oshirish, yosh avlodni global kommunikatsiyaga tayyorlash va ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayeva, D. D. Rus tilini kommunikativ yondashuv asosida o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Asqarova, S. S. Chet tillarini o‘qitishda interfaol metodlar. – Buxoro: BuxDU, 2020.
3. G‘ulomova, M. Z. Rus tili ta’limida AKTdan foydalanish samaradorligi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2022.
4. Jo‘rayeva, N. N. Til va nutqni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2021.
5. Karimova, L. A. Rus tili darslarida kommunikativ metodikani qo‘llash. – Toshkent: Print House, 2019.
6. Mahmudova, R. R. Boshlang‘ich sinflarda rus tilida og‘zaki nutqni rivojlantirish. – Samarqand: SamDU, 2023.
7. Norboeva, D. B. Rus tili darslarini loyihalar asosida tashkil etish metodikasi. – Farg‘ona: Farg‘ona nashriyoti, 2020.
8. Tursunova, S. R. Chet tillarini o‘rgatishda o‘yin texnologiyalarini qo‘llash. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
9. Yo‘ldosheva, M. Sh. Ta’lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish. – Qarshi: Nasaf, 2022.
10. Yunusova, G. K. Rus tili o‘qituvchilari uchun innovatsion metodlar qo‘llanmasi. – Toshkent: Innovatsion Pedagogika, 2023.